

УДК 94(477) “1943/1950”

О.Г. Шамрай

ХУДОЖНЯ САМОДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНШІ ФОРМИ ДОЗВІЛЛЯ У ПОВОЄННОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ (1943 – 1950 рр.)

Анотація. У статті висвітлюється стан художньої самодіяльності в українському селі періоду відбудови 1943 – 1945 рр. Особлива увага акцентується на таких жанрах як драматичний та музично-хоровий, аналізується їх репертуар.

Аннотация. В статье показано состояние художественной самодеятельности в украинской деревне в период 1943 – 1945 гг. Особенное внимание акцентируется на таких жанрах как драматический и музыкально-хоровой.

Summary. In the article the condition of amateur performances in the Ukrainian village of the restoration period of 1943 - 1945 is enlightened. Special attention is payed to such genres as drama and is musical-choral genre, their repertoire is analyzed.

В колі наукових пошуків сучасних дослідників повсякденного сільського життя важливе місце посідають його гуманітарні аспекти, зокрема організація художньої самодіяльності та дозвілля – складові культурно-освітніх процесів, що відбувалися у повоєнному українському селі. Це набуває значення у зв'язку з необхідністю врахування практичного досвіду минулого в організації культурно-освітньої роботи серед сільського населення в сучасних умовах.

Звернення до проблеми сільської художньої самодіяльності та дозвілля повоєнного часу актуалізується також з огляду на те, що вона до цього часу практично не досліджена. Виходячи з цього, метою даної публікації визначено з'ясування основних тенденцій організації сільської художньої самодіяльності та позаклубних форм дозвілля на прикладі центральних областей України (Київської, Полтавської, Дніпропетровської і Кіровоградської), які значною мірою уособлюють найбільш характерні риси українського селянства.

Культурно-освітня робота серед сільського населення у 1943 – 1950 рр. здійснювалася у складних умовах відбудови зруйнованого війною господарства та соціальної інфраструктури села. Основними осередками громадсько-культурного життя і спілкування односельчан залишалися клуби, які мали помітний вплив на формування громадської думки, настроїв і загальної культури сільського населення.

Вбачаючи у сільських клубах важливих провідників компартійної ідеології, партійні комітети усіх рівнів тримали їх діяльність під неослабним контролем, присікаючи прояви плюралізму в культурно-освітньому процесі. Тому, сформульовані у партійних документах настанови склали основу методичних рекомендацій культурно-освітніх відомств з питань організації клубної роботи на селі. Так, в інструктивно-методичному листі центрального науково-методичного кабінету культурно-освітньої роботи, направленою у 1946 р. на місця, підкреслювалося, що „рішення партії вимагають від працівників ідеологічного фронту, в тому числі і від культурно-освітніх працівників, до кінця викрити і засудити прояви аполітичності, бездіяльності в роботі і разом з тим посилити виховання трудящих у комуністичному дусі” [1, 12–17].

Одним із головних напрямків роботи сільських клубів в повоєнний час була організація художньої самодіяльності. В серпні 1945 р. в Україні вже нараховувалося 18 тис. гуртків художньої самодіяльності (до війни було 40 тис.). Найбільшою популярністю у повоєнні роки користувалися драматичні та хорові гуртки, яких при клубах діяло 7500 і 6000 відповідно. Музичних гуртків було 3000, танцювальних – 1500, інших – 438. Всього гуртками художньої самодіяльності охоплювалося 250 тис. учасників [2, 17 зв.].

Незважаючи на труднощі повсякденного життя, сільські жителі із задоволенням брали участь у художній самодіяльності. Організацією художньої самодіяльності були відомі сільські клуби Макарівського району Київської області. У колгоспному хорі села Красногірка цього району у 1946 р., наприклад, співало 75 учасників художньої самодіяльності. Самодіяльний хор села Талдики Черкаського району Київської (нині – Черкаської) області розучив 20 пісень, з якими виступав перед односельчанами і неодноразово ставав переможцем районних олімпіад. Успіхом користувалися вистави драмгуртка, в репертуарі якого були п'єси „Безталанна”, „Світанок над Дніпром”, „Остання зустріч” та інші, всього 15 творів [3, 2 – 4].

Самодіяльність при клубах давала можливість реалізовувати художньо-естетичні уподобання різним верствам сільського населення, зокрема жінкам. Учасниками республіканських виставок були колгоспниці із села Богодухівка Ковалівського району Полтавської області, самодіяльна художниця К. Білокур із села Петриківка Царичанського району Дніпропетровської області. Лауреатами республіканського конкурсу на кращий фольклорний твір стали сільські поетеси Х. Литвиненко із Шаргородського району Полтавської області та Ф. Карпенко із Петропавлівського району Дніпропетровської області [4, 89].

Важливого значення для розвитку сільської художньої самодіяльності, а також популяризації аматорського мистецтва та виявлення кращих колективів і окремих виконавців, надавалося районним та обласним олімпіадам і оглядам художньої самодіяльності. Одна з перших олімпіад на Полтавщині відбулася 28 жовтня 1944 р. в Золотоніському районі і мала назву колгоспної олімпіади. Активну участь в ній взяли гуртківці Чапаєвського сільського клубу, а танцювальний колектив села визнано кращим [5, 7]. В обласній олімпіаді, що відбулася у листопаді 1944 р. взяли участь 10 колективів і 35 окремих виконавців – всього 200 чоловік з 14 міст і районів. Хор Григорівського сільського клубу Пирятинського району удостоївся третьої премії в сумі 1 тис. крб., хор Мачушського сільського клубу Полтавського району відзначений четвертою премією в сумі 500 крб.

На республіканській олімпіаді Полтавщину представляли 60 учасників художньої самодіяльності. За рішенням журі Полтавській області присуджено загальне друге місце з врученням почесної грамоти і грошової премії в 7500 крб. Крім того, всі учасники республіканської олімпіади отримали відрізи на костюми і сукні.

У вересні-жовтні 1944 р. сільські та районні огляди художньої самодіяльності були проведені у Кіровоградській області. Всього у звільнених районах в оглядах взяли участь 2100 учасників і 324 індивідуальних виконавців. Кращі представники аматорського мистецтва отримали премії в 1 тис. крб. В обласній олімпіаді, яка відбулася 14 – 18 жовтня 1944 р. взяли участь 32 колективи художньої самодіяльності і 105 окремих виконавців – всього 478 учасників, які представляли 27 районів. На республіканській олімпіаді Аджамський ансамбль народних шумових інструментів був кращим. Його виступ зняли на кіноплівку і відзначили грошовою премією. Кам'янський жіночий фольклорний хор був визнаний переможцем і рекомендований на Всесоюзну олімпіаду художньої самодіяльності [6, 69].

На Київщині обласна олімпіада художньої самодіяльності відбулася в листопаді 1944 р. за участю представників 16 районів, всього 214 учасників. Журі олімпіади переглянуло 86 виступів, з них 12 колективних і 76 індивідуальних. Високу оцінку отримали хорові колективи Переяслав-Хмельницького, Білоцерківського, Корсунь-Шевченківського і Черкаського районів, капела бандуристів з Баришівського району, бандурист Носач із села Глибочок Таращанського району. Хорові колективи і бандуристи, які виконували переважно українські народні пісні, отримали грошові премії в 1,5 тис. і 2 тис. крб. [7, 47].

В обласній олімпіаді Полтавщини в 1947 р. кількість учасників значно зросла. В ній взяли участь майже 25 тис. учасників, які представляли 1855 гуртків – 900 драматичних, понад 500 хорових, 349 музичних і 70 танцювальних. Вперше в обласній олімпіаді брали участь драматичні гуртки [8, 27 – 28]. На початок 1950 р. в Полтавській області гуртками було охоплено 54,8 тис. учасників художньої самодіяльності. Найпоширенішими за жанрами на Полтавщині, як і в інших центральних областях України, були драматичні гуртки, яких нараховувалося 1452 (20176 учасників), а також хорові – 1139 (25783 учасники) [9, 1].

Однак серед сільських клубних закладів ще не мало було й таких, де культурно-освітня робота зовсім не велась. В одному з найбільших сіл Гадяцького району Полтавської області – Веприку, де у 1948 р. було 7 колгоспів, МТС, санаторій, спецучилище і школа, в сільському клубі не було створено жодного гуртка художньої самодіяльності і установа фактично не працювала. А завідувач клубом використовувалася як рахівник сільської ради [10, 2].

Гострою для сільських клубів була проблема забезпечення колективів художньої самодіяльності текстами п'єс, пісень, інтермедій тощо, а також нотами. Старший інспектор Черкаського районного відділу культури Київської (нині Черкаської) області на республіканській нараді культпрацівників у Києві говорила: „Сьогодні на нараді я побачила в кіоску багато п'єс і думаю, як би зраділи наші завклубами, коли б вони одержали ці п'єси. Я купила 40 п'єс, приїду і роздам” [11, 116].

Та, незважаючи на це, сільські аматори художньої творчості багато робили для організації змістовної роботи самодіяльних гуртків, виступи яких схвально сприймалися селянами. Найбільшою популярністю серед сільських жителів у повоєнний час користувалися театралізовані постановки драматичних творів української класики та авторів радянського періоду у виконанні самодіяльних акторів. Тон в організації самодіяльних драмгуртків задавала сільська інтелігенція. Наприклад, в селі Ціпки Гадяцького району Полтавської області у постановці п'єс активну участь брали учителі місцевої школи, працівники контори та сільський фельдшер [12, 2].

Дуже образно про це у грудні 1945 р. писав у районній газеті житель села Ворошилівка Олександрійського району Кіровоградської області Ю. Дмитренко: „На сніг лягли вечірні тіні. З вікон сільського клубу видно привітні вогники. Чим ближче вечір, тим частіше відкриваються двері. Сьогодні тут горять три гасові лампи. Вільних місць немає. Колгоспні трудівники прийшли дивитися виставу „Наталка Полтавка”, що її підготував драматичний гурток клубу... За кулісами артисти поспішно гримуються, встановлюють декорації, повторюють ролі. Це вже третій спектакль... Артистів гримує Іван Терентійович Шевченко – вчитель середньої школи і незмінний режисер драматичного гуртка” [13, 2].

Потяг селян до драматичного та музично-хорового жанрів був щирим і непідробним, оскільки за своєю специфікою вони були найменш підвладні пануючому в той час ідеологічному догматизму. Саме в цих жанрах їх учасники, і в такій же мірі глядачі, мали змогу „відвести душу”, прилучаючись до близького їм народного мистецтва.

Велику популярність драматичного та музично-хорового жанрів в селах центральних областей України підтверджують і результати опитування, проведеного у 2007 р. серед 65 сільських старожилів. Жителька села Кротенки Полтавського району Полтавської області П.Й. Бабеля згадувала, що „всі брали активну участь у п'єсах, а вдяганки та сценічні костюми збирали по селу. Ставили „Назара Стодолю”, „Наталку Полтавку”, „Дай серцю волю, заведе в неволю” [14].

У клубі села Драбівка Корсунь-Шевченківського району Київської (нині – Черкаської) області, як згадує Г.М. Величко, „основним жанром був драматичний, найбільше людям подобалася вистава „Кайдашева сім'я” І. Нечуя-Левицького. На це дійство приходили майже всі жителі села. Був у клубі також музично-хоровий гурток, в якому співали переважно жінки, а чоловіки грали на музичних інструментах” [25]. Житель села Ставидла Олександрівського району Кіровоградської області М.І. Пронькін зазначав, що „після роботи в колгоспі люди збиралися у битком набитому клубі, щоб відпочити, вони хотіли почути гармошку, поспівати українських пісень” [15].

В багатьох сільських клубах Кіровоградщини в 1946 р. з великим успіхом відбулися постановки таких п'єс як „Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, „Дай серцю волю, заведе в неволю”, „Наталка Полтавка”, „Назар Стодоля”, а також п'єси періоду Великої вітчизняної війни – „Фронт”, „Остання зустріч” [16, 240]. На сцені клубу села Руська Поляна Черкаського району Київської області (нині – Черкаської) йшли такі п'єси як „Наталка Полтавка”, „Травнева ніч”, „Запорожець за Дунаєм” [17, 406].

Робота клубів здійснювалася під контролем партійних органів, які особливу увагу приділяли „викоріненню рецидивів націоналізму, безідейності”. В прийнятій у жовтні 1946 р. постанові ЦК КП(б) У зазначалося, що „гуртки художньої самодіяльності користуються переважно

старовинним, етнографічно-побутовим, розважальним репертуаром. Серед п'єс і музичних творів репертуару багато речей застарілих, слабких в ідейному і художньому відношенні, спотворюючих історичну дійсність в душі національної обмеженості" [18, 66]. На виконання цієї директиви Комітетом у справах культурно-освітніх установ УРСР відразу було складено і направлено на місця списки забороненого репертуару.

До реалізації установок ЦК КП(б) У негайно приступили партійні комітети усіх рівнів. В Полтаві обком партії скликав обласну нараду культактиву, секретарів райкомів партії, райкомів ЛКСМУ. Згідно рішення цієї наради оперативно було проведено рейди-перевірки стану художньої самодіяльності в 15 районах області [4, 22]. В ході рейду було встановлено, що „поруч з класичним репертуаром внаслідок відсутності потрібного художнього оформлення користуються одноактними п'єсами невисокої ідейної цінності: „Кандидат” Мокрієва, „Хитрощі баби Горпини” Краковського, „Як ковбаса та чарочка” Кропивницького, „Дурень” Суходольського, „Три пари туфель” Кочерги [4, 82]. В Полтавській області в клубі села Гриньки Семенівського району вилучили тексти конференсу, в клубах Яготинського району – куплети і антре, Хорольського – пісні і частівки, Оржицького – п'єсу „Хитрощі баби Горпини”, куплети, частівки та інші за висновками перевіряючих „ідейно шкідливі речі”.

На сесії Царичанської районної ради Дніпропетровської області доповідач піддав критиці роботу клубів, зазначивши, що „на клубну сцену в ряді сільських клубів проникає ідеологічно не витриманий, шкідливий, безідейний і нерідко халтурний репертуар, що мало місце в Байбаківському сільському клубі, де глядач слухав безідейні і беззмістовні романси і танго. Робота частини клубів здійснюється на низькому ідейно-політичному рівні, недостатньо спрямована на боротьбу з проявами низькопоклонства перед буржуазною культурою” [19, 37].

Бюро Київського обкому партії у жовтні 1947 р. заслухало звіт обласного відділу культурно-освітньої роботи „Про роботу сільських клубів”. Перед бюро Київського обкому про керівництво сільськими клубами звітували Васильківський, Корсунь-Шевченківський, Рокитнянський та Хрестинівський райкоми КП (б) У [20, 53].

В багатьох випадках неспроможність держави забезпечити повноцінну роботу сільських закладів культури, їх залишкове фінансування зводили нанівець культурно-освітні можливості „вогнищ культури”. В таких клубах уся робота зводилася, в кращому випадку, до гри в шашки, шахи чи доміно. Бездіяльність клубів особливо гостро відчувалася восени, взимку і ранньої весни, коли у сільських жителів було порівняно більше вільного часу. Сільська молодь нерідко „для настрою” вживала алкогольні напої. У селі Красносілка Олександрівського району Кіровоградської області сільські парубки, як згадує житель села А. Дейнеко, „могли запричастися чаркою самогону, скориставшись склянкою біля бачка з водою у клубі” [21, 214]. Про таку ж форму „дозвілля” йшлося в 1949 р. й у листі із села Королівка Макарівського району Київської області – „молоді немає чим займатися, так вона п'є, а в крамниці села їм залишають хліб на закуску” [22, 31].

За таких обставин потреба у задоволенні духовних потреб жителів села, передусім молоді, зумовлювала існування у повоєнному селі громадських (народних) форм організації дозвілля, основу яких складала дещо видозмінені, але ідеологічно не заангажовані і традиційні для українського села народні звичаї і обряди. Зрозуміло, що форми позаклубного дозвілля не відображалися в офіційних документах та засобах масової інформації і тому найповніше уявлення про них дають спогади сільських жителів того часу. Більшість з них зазначили, що майже половина сільських розважальних заходів проводилася з ініціативи самої молоді і відбувалася поза культурно-освітніми установами.

Як зазначає Н.П. Набока із села Вігове Чигиринського району Кіровоградської (нині – Черкаської) областей, у сільському клубі (бібліотеки до 1950 р. не було) молодь збиралася лише у святкові дні, або коли приїжджала кінопересувка. Чоловіки збиралися за місцем проживання („по кутках”), де „найбільшою розвагою була гармошка з бубоном”. Крім того чоловіки та хлопці грали в карти. Жінки для спілкування невеликими групами збиралися окремо, у когось дома або біля двору. Але це було дуже рідко, бо в літній час часто працювали навіть в неділю.

Особливими подіями сільського життя були весілля (свадьби), на які сходилося все село – молодь і люди старшого віку. Молодь ходила на весілля навіть у сусідні села [23]. В селі Кротенки Полтавського району Полтавської області, як згадує жителька цього села Г.М. Йосипенко, молодь збиралася переважно на вулиці біля магазину, бо до клубу було далеко. Односельчанин І. Личко добре грав на гармошці і веселив молодь [24].

У селі Розсоховатка на Кіровоградщині, за спогадами Г.М. Васевич, молодь збиралася на вулиці, співала українських пісень і танцювала під гармошку. Старі люди цього села збирались біля якоїсь з хат по 9 – 10 чоловік і згадували минуле, розмовляли про сучасне життя. У селі серед молоді була поширена гра у схованку, катання на встановленій за селом гоїдалці. Особливо популярною зимовою розвагою було катання на льоду сільського ставу – до укріпленого колеса від воза кріпилася довга жердина з прив'язаними санками, які розкручувалися до великої швидкості. В цьому дійстві брали участь і молоді і старі [26].

Отже, вже відразу після звільнення від фашистських окупантів в багатьох відбудованих сільських клубах почали організовуватися гуртки художньої самодіяльності. Незважаючи на неймовірні труднощі повсякденного життя, вони притягували до себе селян, особливо молодь, оскільки саме самодіяльна художня творчість в той час найбільш повно відповідала їх духовним запитам.

Особливою популярністю користувалися драматичний та музично-хоровий жанри, які за своєю специфікою були найменш підвладні ідеологічному догматизму і давали змогу як учасникам, так і глядачам, прилучитися до близького їм народного мистецтва. До того ж ці жанри сприяли активному самовираженню пригніченій воєнним лихоліттям особистості сільського жителя. Самодіяльні колективи та виконавці виступали в сільських клубах, брали участь у районних, обласних та республіканських олімпіадах та оглядах.

Культурно-освітня робота клубів перебувала під неослабним контролем партійних організацій, які розглядали їх як провідників партійної ідеології і дієвий засіб впливу на громадську думку сільського населення.

Стримуючими чинниками клубної роботи була їх слабка матеріально-технічна база, відсутність елементарного інвентара, музичних інструментів, сценічного та іншого обладнання, низький фаховий рівень (а то й відсутність) працівників, проблеми методичного керівництва. За таких обставин поширеними залишалися позаклубні форми проведення вільного часу, які ґрунтувалися на народних традиціях українського села.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 4694. – Оп. 1. – Спр.10.
2. ЦДАВО України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр.3.
3. ЦДАВО України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр.33.
4. ЦДАВО України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр.59.
5. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. 630. – Оп. 2. – Спр.23.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр.895.
7. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр.1622.
8. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. П – 15. – Оп. 2. – Спр.680.
9. ДАПО. – Ф. Р – 7178. – Оп. 1. – Спр.39.
10. Нікітіна П. Робота двох клубів // Будівник комунізму. – 1948. – 22 квітня.
11. ЦДАВО України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр.38.
12. *Мормуль В.* На колгоспній сцені // Будівник комунізму. – 1948. – 22 квітня.
13. *Дмитренко Ю.* У сільському клубі // Більшовицька трибуна. – 1945. – 16 грудня.
14. Спогади Бабелі П.Й., жительки с. Кротенки Полтавського району Полтавської області.
15. Спогади Пронькіна М.І., жителя с. Ставидла Олександрівського району Кіровоградської області.
16. Інформація Кіровоградського обкому партії ЦК КП (б) У про культурно-освітню роботу в селах області // Культурне будівництво в Українській РСР (червень 1941 – 1959). – К., 1989.
17. *Мічуда В.* Культурне будівництво на селі в перші повоєнні роки (1945 – 1950 рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 7. – К., 2003. – С. 403 – 408.

18. Постанова ЦК КП (б) У „Про репертуар художньої самодіяльності культурно-освітніх установ” від 16 жовтня 1946 року // Сборник решений ЦК ВКП (б) и ЦК КП (б) У по вопросам идеологической работы с 1938 по 1949 г. – К., 1949. – С. 66 – 71.
19. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. 1948. – Оп. 1. – Спр.37.
20. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр.4502.
21. Дейнеко А. Село наше Красне. Історія села Красносілка від сивої давнини до наших днів. – Дніпропетровськ, 2007.
22. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр.1674.
23. Спогади Набоки Н.П., жителя с. Вітове Чигиринського району Черкаської області.
24. Спогади Йосипенко Г.М., жительки с. Кротенки Полтавського району Полтавської області.
25. Спогади Величка Г.М., жителя с. Драбівки Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.
26. Спогади Васевич Г.М., жительки с. Розсоховатка Маловисківського району Кіровоградської області.

*Надійшла до редколегії 24. 04. 2008 р.
Затверджена до друку 23. 06. 2008 р.*

УДК 94(477) “1953/1964”: 027.52

Я.А. Федоренко

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ (1953–1964 рр.)

***Анотація.** Репрезентований у статті матеріал відтворює розвиток бібліотек в українському селі протягом періоду хрущовської “відлиги”, свідчить про позитивні зміни і труднощі в їхній організації.*

***Аннотация.** Материал представленный в статье показывает развитие библиотек в украинском селе на протяжении периода хрущевской “оттепели”, показывает позитивные изменения и трудности в их организации.*

***Summary.** The material presented in the article reflects the development of the Libraries in Ukrainian village during the period of Khrushchev’s “thaw”, testifies to changes of positive and lacks of its organization.*

На сучасному етапі розбудови української суверенної держави постає важливе завдання відродити культуру села, яка до цього часу вражає своїм динамізмом і здатністю пронести свої духовні традиції через віки. Важливою ланкою культурного розвитку виступає робота просвітницьких закладів, надто бібліотек. Саме вони завжди сприяли істотному розширенню загального кругозору населення та підвищенню його інтелектуального рівня.

Період історії України 1953–1964-х рр., відомий під назвою “відлига”, становить значний науковий інтерес, адже в цей час відбулося відродження бібліотечної справи у селах із того надзвичайно занедбаного стану, в якому вона перебувала у роки Другої світової війни та повоєнної відбудови.

З огляду на інтенсивні перетворення у культурно-освітньому секторі України, тема “Розвиток сільських бібліотек у 1953–1964 роках” викликає значний науково-пізнавальний інтерес, бо існує багато недостатньо висвітлених аспектів, що в цілому заважає відтворити загальний стан сільської культури, яка зазнала дуже суттєвих, у цілому позитивних, зрушень у часи “відлиги”. Метою статті є спроба охарактеризувати ті зміни, які відбулися у бібліотечній справі в означений період і висвітлити її роль у культурному житті сільських мешканців.

Ця тема ще недостатньо висвітлена у працях дослідників. Ідеться радше про фрагментарне представлення її окремих аспектів у науковій літературі останніх десятиліть. Приміром, цікаві й різнопланові матеріали, які розкривають різні сторони роботи бібліотек, містяться у посібнику “Сельская библиотека” [1]. Його автор охарактеризував практично всі основні напрями роботи, причому як стаціонарних, так і пересувних книгосховищ у сільській місцевості.

Грунтовні дані про розвиток бібліотечної справи у селах України в період “відлиги” містяться у архівних джерелах. Отак, свідчення про кількість асигнувань держави в цю сферу можна знайти у таких документах як “Справка о дополнительно выделенных средствах для культурно-просветительных учреждений на приобретение книг, инвентаря, оборудования,